
НОВА ДЕЛА

Чланак примљен 13. 6. 2005.
УДК 7.091 Радовановић В.

Јелена Новак

СИНТЕЗИЈСКИ ДОРУЧАК У КУПАТИЛУ

Владан Радовановић: *Молитвени доручак под окриљем белог анђела*

Улазим у кружни простор са четири апсиде. Певање женских гласова одјекује у празној просторији. На средини је кружно удубљење за ритуално купање. У апсиди преко пута улаза је фигура белог анђела. У ваздуху је оштар мирис тамјана. Околности наводе на готово религиозно очекивање почетка ритуала... Моју пажњу привлачи асиметричност фигуре: десно крило је спуштено, а лево подигнуто. Тело је испуњено јарком белом светлошћу која осветљава пет градираних валера љубичасте боје у дубини фигуре и исто толико валера наранџасте која оивичује унутрашњост простора главе. Лик је непрепознатљив, бесполан, без очију, носа и уста, глатка површина која емитује наранџастожуту светлост. Изнад анђеоске главе је тродимензионални равнокраки маљевичевски крст који израња из ешеровске матрице дводимензионалних плавих и белих подударних крстова који су на подлози иза фигуре. Испред фигуре је постоље с вином, хлебом и тамјаном који се дими. Жена одевена у црно силази у испражњени простор за купање, узима залагај хлеба и гутљај вина и почиње да пева без речи, контрапунктски се прикључујући већ репродукованој песми женских гласова. Док траје атонално певање, почињем да бројим зелене и беле керамичке плочице којима су покривени зидови и замишљам ритуале који су се некада одвијали овде, у турском купатилу. Контраст између високоестетизоване геометријске фигуре анђела и оронулог, „храпавог“ и заводљивог простора амама изузетно је динамичан.

У делу *Молитвени доручак под окриљем белог анђела* Владана Радовановића религиозни ритуал на чије смо очекивање наведени мирисом тамјана, употребом црног вина и хлеба, увођењем фигуре анђела и анђеоске песме сведен је на след перформативног дејства знакова. Неочекивано, то дејство је било могуће прочитати очишћено од идеологије религије услед присуства снажне асоцијативне мреже контекста јединог јавног купатила у

Београду. Социолошки, ово дело је и субверзивно када се има у виду значајна моћ коју институција православне цркве заузима у постсоцијалистичкој Србији. Субверзивност лежи у увођењу разноликих шума¹ у стереотипе очекивања везаних за знакове црквених обреда.

Дело *Молитвени доручак под окриљем белог анђела* постављено је и премијерно изведено у оквиру 45 (иначе првог међународног) октобарског салона у Београду који је одржан од 10. септембра до 31. октобра 2004. године под називом *Континентални доручак*. Ово Радовановићево остварење егзистира у два вида – као перформанс и као инсталација. У перформансу не учествује аутор, као што би се то могло очекивати, већ је актер женска особа која изводи деоницу гласа уз репродуковану електроакустичку музику. На отварању је певала Јелена Јовановић. Међутим, након отварања, дело је било могуће сагледати као инсталацију. На „сцени“ су остали просторно-визуелни објекти, светлосна тела, извор звука, извор мириса и густативни артикли. Међутим, у инсталацији је једини извор звука CD плејер који непрекидно репродукује Радовановићеву композицију *Пој белог анђела* изграђену од семплова женског гласа. Према захтеву аутора, „извор звука је постављен на полици на полеђини апсиде, тако да главнина звучне енергије пролази кроз овални изрез на белом клириту“,² тј. кроз отвор који представља анђeosко лице. Инсталацији, у односу на перформанс, недостаје извођење деонице гласа уживо, као и перформеркино дегустирање хлеба и вина на сцени.

У објашњењу дела, аутор наводи да „пројекат припада синтезијској уметности...“, те да се „у погледу уметничких медија у пројекту настоји на синтези својстава визуелно-просторног (сликарство, лумино-кинетика, вајарство, архитектура), звучног (електроакустичка музика) мириса и укуса“.³ Радовановић инсистира на остваривању синтезијске уметности коју сматра „стапањем различитих медијско-уметничких компонената довођењем у међузависан однос (а не само пуко истовремено дешавање), при чему су односи разномедијских елемената у већем степену детерминисани једном ауторском свешћу“.⁴ Радовановић у својој поетици истиче став „према делу као ‘персонализованом’ објекту (...), према размицању граница уметности, и то не само на нивоу синтезе уметности, већ и на нивоу синтезе медија: према самој идеји као (...) категорији чија се универзалност испољава у могућности њеног артикулисања у различитим медијима“.⁵ Радовановић наглашава

¹ Користимо појам шума из теорије информација Умберта Ека. Еко тврди да уколико је једно музичко дело схваћено као успостављање система различитих порука (референцијалне, емотивне, фактичке или везивне, метафизичке, метамузичке и естетичке), онда естетичка порука открива могућности прекида или шума у комуникационом ланцу. Према: Умберто Еко (Umberto Eco), *Култура, информација, комуникација*, Београд, Нолит, 1973, стр. 71.

² Владан Радовановић, опис дела *Молитвени доручак под окриљем белог анђела*, рукопис.

³ Владан Радовановић, *О пројекту „Молитвени доручак под окриљем белог анђела“*, рукопис.

⁴ Владан Радовановић, *ibid.*

⁵ Мирјана Веселиновић-Хофман, *Уметност и изван ње*, Матица српска, Нови Сад, Одељење за сценске уметности и музику, 1991, стр. 186.

да синтезијска уметност није синтеза уметности зато што је посреди истовремено стварање помоћу различитих медија, а не помоћу различитих уметности. Према његовим настојањима, интегрисање различитих уметничких медија даје једну уметност, чији карактер је синтезијски. Вишемедијски карактер узимања хране као обреда послужио је као подстицај за настанак овог дела.

Анда Ротенберг (Anda Rottenberg), уметничка директорка 45. октобарског салона овако је сумирала концепт изложбе: „Кафа, шлаг, сок, кроасан, путер и џем. Типичан француски доручак назван 'континентални', на супрот британском који се састоји од чаја (или кафе), каше, пржене шунке и јаја на тостираном хлебу. Оба доручка, позната широм света, постала су део глобалне културе као производ који долази из Европе...“.⁶ Међутим, Ротенбергову је посебно занимао однос центара и периферија Европе, те „Какав је појам Европе с тачке гледишта самих Европљана?“ и „Шта значи 'континентални доручак' грађанима Кијева, Љубљане, Порта или Рејкјавика?“.⁷ Она се пита да ли појам „континентални доручак“ још има било какав смисао и да ли се враћањем локалним навикама може побећи од глобализације.⁸ Радовановић напомиње и да је *Молитвеним доручком под окриљем белог анђела* поштовао задату тему *Октобарског салона*, те да се кроз овај пројекат он залаже за „...очување личног, националног и верског идентитета, на супрот повисивљењу и изједначавању култура“, као и за „...очување ауторства, на супрот смрти аутора“.⁹

Чињеница да је дело *Молитвени доручак под окриљем белог анђела* изведено у простору турског купатила у Београду и специфичност тог изведеног простора унела је вишеслојне наслагне значења у Радовановићево дело. Турско купатило није служило само за прање тела. Значајни догађаји у животу појединца често су обележавани ритуалним купањем – као знак добродошлице госту, поводом обрезивања, или повратка из војске, а будуће невесте су чак купане уз храну и музику. Купатило је било и део свакодневице, а могли су га посећивати људи различитих социоекономских слојева, али не истовремено мушкарци и жене.

Постојао је и читав низ ритуалних предмета који су уобичајено ношени на купање у амам: комплети свилених и памучних убруса, посебна обућа која је омогућавала посетиоцима да им стопала остану чиста и сува, затим тканине за масажу, металне посуде за сапун и сипање воде, чинија с каном, кутија за накит, кутија за сурму којом су бојени капци, простирка на коју је

⁶ Анда Ротенберг, *Континентални доручак*, http://www.oktobarskison.org.yu/45/andakat_s.htm, приступљено 7. 6. 2005.

⁷ Анда Ротенберг, *ibid*.

⁸ Анда Ротенберг, „Око стола“ у: *Континентални доручак*, http://www.oktobarskison.org.yu/45/andakat_s.htm, приступљено 7. 6. 2005.

⁹ Владан Радовановић, *О делу Молитвени доручак по окриљем белог анђела*, рукопис.

ређана одећа, као и бочице парфема с мирисом руже, који је стављан на тело након купања...

Увид у ритуале турског купатила додатно осветљава збивања у Радовановићевом *Молитвеном доручку под окриљем белог анђела*. У овом случају, ритуални предмети су они који се користе у литургијском обреду, а уместо мириса руже дошао је мирис тамјана. Строги црквени канони, који детаљно прописују протоколе обреда, у овом случају потпуно су изостали. Висок степен дефинисаности визуелно-просторних, као и музичких дешавања, повинован је прецизним упутствима аутора.

Специфичним контекстом у који је умрежено место изведбе овог дела потцртан је значај који контекст иначе уноси у уметнички рад. Замислимо, на пример, да је Радовановићево дело, уместо у турском купатилу, било постављено у цркви. У том случају би се из њега могао прочитати сасвим другачији сплет значења. На позоришној сцени, или у галерији, његово значење би, опет, било другачије. При том, додатне контекстуалне разлике биле би уписане у њега уколико би се радило о њујоршкој, истанбулској, московској или јерусалимској уметничкој институцији, на пример.

Музичка компонента *Молитвеног доручка под окриљем белог анђела* носи најмање уписаних значењских наслага подложних различитим тумачењима. Томе доприноси и чињеница да у овој музици не постоји текст који би доприносио тумачењу, већ су деонице компоноване на самогласник *a* (три електроакустичке деонице означене као анђео – први, други и трећи глас) или, пак, неутралне слоге (деоница алта). Аутор при том наводи да је пожељно да простор у коме се дело изводи буде изолован или издвојен од околних звукова.

Музика писана за дело *Молитвени доручак под окриљем белог анђела* састоји се из следећих одсека: Увод–гласови; Силазак и прво узимање вина и хлеба, 1. псалам – гласови; Друго узимање вина и хлеба – звонца, 2. псалам – Гласови, Треће узимање вина и хлеба – звонца, 3. псалам – гласови; Пењање и крај извођења. Асиметрична, кумулативна структура музичког тока шематски би се могла представити као: $a\ b\ a1\ b1\ a2\ b2\ a3\ b3$. Увод је трогласан, док се у одсесима именованим *псалми* трогласној структури (анђео 1. глас, анђео 2. глас, анђео 3. глас) придружује алт. Одсеци означени словом *b* такође су трогласни (звоно 1, звоно 2 и звоно 3). Одсеци *a* и *b* су контрастни – употребљени семплови гласова, нијансе *piano* динамике, слободна полифонија чија фактура понекад наликује фактури Палестринине вокалне полифоније (одсеци *a*), контрастирају *b* одсесима у којима се појављују семплови звона, *mezzoforte* динамика и фактура слободне трогласне полифоније у којој је фреквенција збивања већа, а ритмичке вредности краће. Партитуром је предвиђено да перформерка изводи алтовску деоницу у *a* одсесима (с изузетком увода), као и да за време одсека *b* дегустира вино и хлеб (с изузетком одсека *b3*). Заједничко одсесима *a* и *b* јесте слободна атоналност. Управо атоналност даје и електроакустичкој „песми“ и електроакустичкој

„звоњави“ посебан експресиван квалитет. Уз помоћ њега оне бивају измештене из контекста у коме се најчешће налазе у црквеним обредима, а који је обично везан за тоналност или модалност. Захваљујући непостојању драматуршких стереотипа, атонални музички ток је погоднији за умрежавање у дело створено у складу с концептом синтезијске уметности којој Радовановић тежи.

Једно од последњих Радовановићевих синтезијских остварења које смо у Београду имали прилике да уживо искусимо била су *Сазвежђа* (1995). У односу на ово, као и на остала Радовановићева синтезијска остварења, *Молитвени доручак под окриљем белог анђела* успоставља се као континуитет и даље промишљање проблема синтезе медија. Оно што је у овом случају свакако интригантно и ново јесте Радовановићево суптилно ослушкивање и отворено коментарисање динамике културе у којој ствара. Потреба да у интензивирамом реконституисању аксиолошке лествице друштва, регулисане према нараслим националним критеријумима, критички размотри владајући систем вредности једна је од приметних димензија *Молитвеног доручка под окриљем белог анђела*. Иако се залаже за „очување личног, националног и верског идентитета“, Радовановић овим делом заправо показује плуралност начина на које је то очување могуће спровести, али истовремено и дестабилизovati, учинити флексибилним. Такође, чињеница да је дело премијеру имало у *site-specific* контексту актуелизовала је услојавање значењске сфере дела интензивније но што је то у ранијим Радовановићевим делима био случај. И поред поменутих искорака типичних за постмодернистичког ствараоца, остаје снажан и упечатљив уметников антиглобалистички став, који се заправо може поистоветити с његовом тежњом за очување јаког ауторског субјекта насупрот бартовске *смрти аутора*. Динамика која у *Молитвеном доручку под окриљем белог анђела* постоји између високомодернистичких настојања и постмодерних контекста засигурно ће Радовановићеву поетику и надаље чинити актуелном.